

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ 19:1 (2014), SS.1-27.

PLATON'UN TİMAİOUS'UNDA TABİAT FELSEFESİ, İNSAN VE BİYOLOJİSİ

Cevdet KILIÇ*

Öz

Platon doğa felsefesini hakkındaki düşüncelerini son dönem diyaloglarından olan *Timaios*'ta ele almıştır. Onun doğa Felsefesinin temel görüşleri Pythagoras, Sokartes, Parmenides ve Herakleitos'a dayanır. Platon'un Tabiat felsefesinin anlaşılmasında *Timaios*'unu merkeze alarak kavramsal olarak öne çıkan *hareket ve zaman*, problematik olarak öne çıkan *dört ezeli madde, gökler, uzay, doğa ve insan* konuları doğa felsefesinin ana unsurları olarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Platon, Zaman, Hareket, Dört Unsur, İnsan.

Natural Philosophy, Human And His Biyology In Timaeus Of Plato

Abstract

Plato detailed his views on natural philosophy in one of his latest dialogs, *Timaios*. His essential views on natural philosophy follow Pythagoras, Socrates, Parmenides and Heraclitus. For the understanding of Plato's natural philosophy in the scope of *Timaios*, conceptually prominent *motion and time*, and problematically prominent *four eternal elements, skies, space, nature and human* are considered as the essential concepts.

Keywords: Plato, Time, Motion, Four Elements, Human.

Giriş

Genel olarak Platon (M.Ö. 427-347)'un doğa felsefesinin temel düşünceleri son dönem diyaloglarından olan *Timaios*'ta toplanmıştır. Bunun yanında *Devlet, Philebos, Theaitetos ve Kanunlar* isimli eserlerinde de ele alınmıştır. Platon'un tabiat felsefesinin ve diğer felsefi düşüncelerinin şekillenmesinde Sokrates (463-399)'i tanımadan önce öğrenciliğini yaptığı Herakleitosçu Kratylos, Parmenides'i kendisine tanıtan Eukleides (MÖ. 469-399) ve Matematik düşünceleriyle kendisin etkileyen Pythagorasçılar'ın etkisi büyük olmuştur.

---

* Doç., Dr., OMU Fen Edebiyat Fakültesi, e-posta: cevdet.kilic@omu.edu.tr

Platon Elea ve sonrası felsefelerin varlık ve değişim ile alakalı fikirlerinden ziyade Parmenides (MÖ. 540-470)'e geri döner ve kimi temel tabiat felsefesinin ilkelerinde onu takip eder. Öte yandan Parmenides'i benimsediği kadar Herakleitos (MÖ. 535-475) ve Pythagoras (570-495)'ı da benimser.¹ Her ne kadar Platon tabiat felsefesini bu üç birbirine zıt felsefi düşüncelere sahip filozofların felsefelerine oturtsa da bir paradoksa yol açmadığı gibi bu felsefeleri değişik alanlara uygulayarak bir çelişki doğmasını da engellemiştir. Platon felsefesinin orijinalliği ve büyüklüğü de zaten buradan kaynaklanmaktadır.²

Platon, felsefe ile ilgilendiği dönemde Sokrates'in etkisi altında kalarak ilgisini daha da artırmıştır. Bu durum onun ilk dönem diyaloglarında daha açık ve net bir şekilde anlaşılmaktadır. *Menon* diyalogundan sonra Sokrates'in etkisinin kaybolmaya başladığı söylenebilir. Ancak Sokrates felsefesi Platon'un idealar kuramına götüren en önemli etkenlerden biri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.³

Platon'un tabiat felsefesi daha ziyade Pythagoras, Herakleitos ve Parmenides felsefelerine dayanır. Hocası Sokrates'in etkisi pek fazla görünmemektedir. Bunu da *Timaios* diyalogunda Sokrates'in söze karışmayan daha çok dinleyici konumunda olmasından da anlamak mümkündür.⁴

Platon'un Tabiat felsefesinde öne çıkan hususlar iki boyutludur. Biri, *hareket ve zaman* kavramlarının öne çıktığı problematik yönü, diğeri ise Platon'un *dört ezeli madde* diye nitelendirdiğı *dört unsur, gökler ve uzay, doğa ve insan* konularında olduğu gibi doğa felsefesinin ana unsurları yönünü teşkil eder.

Bu araştırmamızda Platon'un *Timaios* isimli eserini merkeze alarak tabiat felsefesini ele almaya çalıştık. Bunu yaparken Platon'un doğal varlıklar ile geometrik şekiller ve matematiksel oranlar arasındaki bağlantıyı bir başka araştırmamızın konusuna bıraktık. Çünkü makale standartlarının dışına taşmış olacaktık. Ancak her şeyden önce ilk yapmamız gereken şey, *Timaios*'un bir kritiğini yapmak ve yakından mercek tutmaktır.

¹ Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi*, çev.: Muammer Sencer, I-III., İlkçağ, İstanbul 1997, C. I, s. 215; Weber, Alfred, *Felsefe Tarihi*, çev.: Vehbi Eralp, İstanbul

² Denkel, Arda, *İlkçağda Doğa Felsefeleri*, İstanbul 1998, s. 70; Hadot, Pierre, *İlkçağ Felsefesi Nedir?* çev.: Muna Cedden, Ankara 2011, s. 65.

³ Stumpf, Samuel E., *Philosophy History and Problems*, USA., 1977, s. 48; Marias, Julian, *History of Philosophy*, New York, 1967, s. 42; Weber, a.g.e., s. 50.

⁴ Platon, *Timaios*, çev.: E. Güney, L. Ay, İstanbul 1997, s. 30.

1. Doğa Felsefesi ve Biyolojinin Temel Unsurları Açısından *Timaios*'un Kritiği

Timaios, Devlet diyalogunun on bölümden, Kanunlar diyalogunun oniki bölümden oluşması gibi bölümlere ayrılarak çeşitli felsefi konuların ele alındığı bir eser değildir. *Timaios* diyalogu yekpare bir kitaptan oluşmaktadır. Eser diyalogdan ziyade düz bir metin niteliğinde görülmektedir. İçinde birçok mitolojik unsurların karıştığı sık sık yaşadığı dönemin felsefi, dini ve mitolojik öğretiler ile çelişen bir kozmoloji öğretisi sunar.⁵ Özellikle evren ve evrenin bir parçası olarak insan; insanın tabiatı ve biyolojik yapısı ele alınır. Bütün bu konular bir bütünlük içerisinde incelenir. Bilindiği gibi Platon'un diyaloglarında Sokrates ön plandadır, ancak bu diyalogda daha çok konuşan Sokrates değil, *Timaios*'tur. Eserin baş kısmında Sokrates önceki diyalogda geçen bazı konuların müzakeresini yaparak konuşmaya başlar. Ancak oturumu sürdürmeye de niyetli değildir. Özellikle devlet diyalogundaki bir kısım konulara değinir. Kritias ise Mısır'da Nil etrafında şekillenen bir hikâyeyi dile getirerek Hem Tufan hem de Nil'in taşması hadisesinin insanlar üzerindeki etkisini anlatır. Kayıp ülke Atlantis hakkında bilgiler verir. Kaynak ise ünlü hukukçu ve yedi bilgeden olan Solon (MÖ. 638-558)'dur.⁶

Sokrates'in *Timaios*'a sözü vermesiyle birlikte başlayan Tabiat ve insan felsefesi anlatımında artık konuşmacı *Timaios*'tur.⁷ Kozmolojiyi çok ciddi bir şekilde ele aldığı *Timaios*'un temas ettiği ilk konu veya daha doğrusu soru: "Hiç doğmadığı halde her zaman var olan nedir? Hep geliştiği halde hiç var olmayan nedir?" sorularına cevap aranarak başlanır. Aslında bu eser Demokritosçu mekanik evrene bir cevap olarak da görülmesi mümkündür. Zaten *Timaios* bir astronomdur ve evrenin başlangıcından insanın ortaya çıkışına kadar tüm süreci anlatır.⁸ Bundan sonra sırasıyla temas edilen problemler şunlar olmuştur:

Evren, evrenin yapıcısı veya yaratıcısı, yaratıcı güzellik ilişkisi, yaratan ve en yüksek iyi, ruh, zekâ, dört unsur, şekil, hareket, göklerin sayısı ve doğuşu, zaman ay ve güneş ilişkisi, gezegenler, tanrısal soylar, tanrıların çocukları, yeniden doğuş, insan ve biyolojik yapısı, organlar, dört unsur ve

⁵ Thilly, Frank, *Bir Felsefe Tarihi*, çev.: N. Küçük, Y. Çevik, İstanbul 2010, s. 78, 79; Copleston, Frederic, S.C., *A History of Philosophy*, Vol.: I, Greece And Rome, Newyork 1993, s. 245.

⁶ Platon, *Timaios*, 21a-27c.

⁷ Platon, *Timaios*, 27b; Olguner, Fahrettin, *Batı ve İslâm Dünyasında Eflatun'un Timaios'u*, Konya 1990, s.II; Russell, a.g.e., s. 257;

⁸ Erkizan, H. Nur, Çüçen, A.Kadir, *Antikçağ ve Ortaçağ Felsefesi Tarihi*, Bursa 2012, s. 108.

çeşitleri, ağır ve hafif, katı ve yumuşak, haz ve acı, tatlı ve ekşi, hastalıklar ve hıtlar (sıvı karışımlar) gibi konular işlenmiştir.

Timaios, Platon'un en zor anlaşılır, ancak talebeleri tarafından da kabul edildiği gibi en önemli eserlerinden biridir. Bu eser aynı zamanda ilk ve ortaçağ felsefeleri üzerine en çok etkisi olan eserlerden biridir. Öğrencisi Aristoteles, Stoacılar, Ortaçağ Hıristiyan batı filozofları ve Müslüman filozoflar bu eseri derinden tetkik etmişlerdir. Hıristiyanlık teslis inancının ve Yahudiliğin pek çok inanç esaslarına etkisi derin olmuştur. Platon'un *Timaios*'unun popülerliği Rönesans dönemi ve sonrasında da devam eder.⁹

Timaios, Platon'un yaşlılık dönemi diyaloglarından biri olmasına rağmen, diğer diyaloglarındaki eşsiz anlatım güzelliğini ve dil üzerindeki üstünlüğünü bu diyalogda bulmak mümkün değildir. Bunun sebebini Yunan dilinin henüz tabiat felsefesini anlatmaya yetecek kadar gelişmemişliğinde aramak gerekir. Filozofun diğer eserlerinde fikirlerinin iyice anlaşılması için ahenkli ve akıcı üslubunun yanı sıra, düşünceler arasında kesin ifadeler ve mantıki bağlarla birbiriyle bağlanmaya çalışılırken bu eserde bu bağlar gevşek tutulmuş, fikirler birbirleriyle iç içe sokulmuş ve çağının en anlaşılmaz eserlerinden biri olma özelliğini kazandırmıştır.

Eserde baş kısmı saymayacak olursak, diğer kısımlar diyalog olmaktan çıkmış bir ders notu görünümüne bürünmüştür. Anlaşılan o ki, yaşlılık dönemi diyaloglarından biri olduğu için daha ziyade birikimli öğrencilerin anlayacağı kapalılıkta ve çabuk kavramaya müsait seçkin bir topluluğa hitaben yapılmış dersler olduğu görünümü vermektedir. Eser, astronomiden matematiğe, fizikten kimyaya, tıptan fizyoloji ve anatomiye kadar pek çok alanda kısa ve öz bilgiler sunarken, zamanının ulaştığı en yeni bilgileri vermektedir. Bunu yaparken de en kesin bilgiler sunmak yerine akla en yakın ve en yatkın bir ihtimal olarak ileriye sürmektedir.¹⁰ Bu bakımdan *Timaios*, ilk çağın insanının tabiat karşısındaki tavrını daha iyi anlamamız açısından nasıl bir bilgiye sahip olduklarını göstermek için her zaman dikkatleri üzerine çeken bir eser olarak kalmıştır.¹¹

⁹ Platon, *Timaios*, (Notlar kısmı) s. 141, 142; Kahn, Charles H., Plato, Ancylopedia of Philosophy, edit.: Donald M. Barchert, I-X, USA 2006, C. VII, ss.581-617, s. 602; Olguner, a.g.e., s. III.

¹⁰ Platon, *Timaios*, (Notlar kısmı) s. 143, 144.

¹¹ Bedevî, Abdurrahman, *Eflatun fi'l-İslâm*, Beyrut 1982, s. 87 vd.; Zeyl, Donald, Plato's Timaios, <http://plato.stanford.edu/entries/plato-timaeus> (The Stanford Encyclopedia of Philosophy içinde, alım tarihi 29.05.2014); Collingwood, R.G., *Doğa Tasarımı*, çev.: Kurtuluş Dinçer, Ankara 1999, s. 86.

2. Doğa

Platon'un doğa felsefesini ele aldığı *Timaios*'ta öncelikle temas ettiği husus iki âlem anlayışıdır. *Timaios*'ta şöyle der: "Hiç doğmadığı halde her zaman var olan nedir? Hep geliştiği halde hiç var olmayan nedir? Birincisi düşüncenin yardımıyla akıl tarafından sezilir. Çünkü her zaman aynıdır.

İkincisine gelince onu kanaatle akla dayanmayan duyum tasarlar, çünkü o doğar ve ölür; ama hiçbir zaman gerçekten var değildir."¹²

Yaşadığımız evrenle ilgili olarak da şunları söyler; "Bütün göğü veya evreni ele alalım; acaba ezelden beri var mıydı, bir başlangıcı olmadı mı, bir başlangıcı olmuş mudur? Doğmuştur, çünkü gözle görülür, elle tutulur haldedir, bir teni vardır. Bu gibi şeyler duygundur; duyumla beraber kanaatin tasarladığı şeyler de oluşa, doğuma mahkûmdur."¹³

Kendisini duyularımızla algıladığımız fenomenler dünyası, kendisine idealar dünyasından aktarılan formları koruyabilme bakımından yetersizdir ve bu nedenle mutlak bir değişim içindedir. Maddî dünya, formları yalnızca belirli zaman dilimleri içinde koruyabilir. O sürekli bir akış hali içinde bulunduğu göre formları alır ve daha sonra yitirir. Şu halde, maddî dünyanın gerçek ideler dünyasının ezeli-ebedi yönlerini Demiurgos'un faaliyeti sayesinde kazandığı ve bu yönleri sonsuz bir hareket dizisi ve dolayısıyla değişme süreci içerisinde kaybettiği dikkate alındığında, o ezeli-ebedî bir gerçekliğin zaman içinde hareket eden ve değişen gölgesi ya da kopyası olarak görülmek durumundadır.

Platon'a göre doğanın oluş süreci, Evrenin yapıcısı olan Tanrı'nın diğer tanrıları yarattıktan sonra ve gök âleminin yaratılışından sonradır. Evrenin yapıcısı diğer tanrılara hitaben şunları söyler: "... Alt tarafa gelince, doğa (ölümlüler dünyası) bu ölümsüz kısma ölümlü bir kısım ekleyerek canlı varlıklar yaratın, onları dünyaya getirin yiyecek verin üretin öldükleri zaman da onları tekrar yanınıza alın."¹⁴

Alt taraf denilen doğa dünyasını da Tanrı, örneğin özüne (idealar) uygun olarak tamamladığını belirten Platon, Tanrı gerçekten var olan canlı varlıkta zekânın gördüğü bütün şekilleri nasıl ve ne kadar olursa olsun bu evrenin de olduğu gibi o sayıda içine alması gerektiğine hükmetti diyerek bu şekillerin dört tane olduğunu belirtir. 1. Tanrıların göksel soyu, 2. Havalarda dolaşan kanatlı soy, 3. Suda yaşayan,

¹² Platon, *Timaios*, 28a.

¹³ Platon, *Timaios*, 28c.

¹⁴ Platon, *Timaios*, 41d; Weber, *a.g.e.*, s. 59.

4. Toprak üstünde yürüyen tür. Tanrılık soyu ateşten yaratılmıştır. Bunun sebebi ise görünüşü mümkün olduğu kadar parlak ve güzel olması içindir.¹⁵

İlk Yunan doğa filozoflarının ilk neden ve ana ilkeyi aramaları ve bunu basit bir ilkede bulmaları karşısında Platon bu ana öğeyi, *Empedokles* gibi dört unsur olarak belirler. Platon, *Timaios* diyalogunda "Gök ve evren hep var mıdır? Yoksa doğmuş mudurlar? diye sormakta, ihtimali bir cevapla da "doğmuştur diyebiliriz" demektedir. Doğan her şeyin bir nedeni olduğuna göre, evreninde bir nedeninin olması gerekir.¹⁶ Platon'un doğa felsefesinde Tanrının yarattığı şey olarak gösterilebilecek hiç bir şey yoktur. Zira zekâ, Tanrının en önemli niteliklerindedir. Kaldı ki zeka, evrene de hakim bir kuvvet olarak gösterilmektedir. Ruha gelince; Ruh'da ezeli ve ebedidir. Cisim yani madde zaten heyûla anlamında vardır. Öyleyse burada yaratmadan değil, yeni-Platoncu bir ifadeyle doğuştan bahsedilebilecektir.

Evrenin diğer bütün şeyleri içine alan bir ilke olarak kabul edilmesi gerektiğini söyleyen Platon, bu konuda; *"Evren hem bizi, hem de yarattığı, gözle görülür bütün varlıkları içine aldığı gibi, bu örnek bütün kavranabilir canlıları içine almaktadır"*¹⁷ evreni canlı cansız tüm varlıkları kapsayıcı bir ilke olarak tasarlamaktadır. Platon gerçek evreni tek olarak tasarlamakta ve başkada evrenin doğmayacağına kani olmaktadır. Bu durumda sonsuz sayıda gökler olduğunu düşünmek yanlıştır. *"Bütün kavranabilir canlıları içine alan bir örnek başka bir örnekle bağdaşamaz. O zaman, birde onları birer parça olarak içine alan üçüncü bir canlının varlığını ve evrenin bu ikisine göre değil ikisini" içine alan örneğe göre yapıldığını kabul etmek gerekir. Evren tektir.. "*¹⁸

Platon'un felsefesinde doğa, duyulur dünyadır, oluş içinde olan âlemdir. Platon'a göre bu alemde oluşa katılmaya başlayan bir şey cisimden meydana gelen, gözle görülen ve elle tutulan bir şeydir. Ancak ateş olmadan bir şey görülemez katılığı olmadıkça tutulamaz ve toprak olmadan da katılık olmaz. Demek ki cisim toprak cinsinden payı olan ve görülebilen kısacası, elle tutulup, gözle görülen değişen oluş içinde olan şeydir, işte bu sebepten *"Tanrı evreni kurarken, işe ateşle topraktan başlamış, bu ikisinin arasına hava ile suyu koymuş, onları birleştirmiştir"*¹⁹ Öte yandan evrenin gövdesi sürekli değişen Empedokles'in aksine, ilke olamayacağını belirttiği, ancak uzay içinde kendini gösteren nitelikler olarak

¹⁵ Platon, *Timaios*, 40a.

¹⁶ Platon, *Timaios*, 28c.

¹⁷ Platon, *Timaios*, 28c.

¹⁸ Platon, *Timaios*, 31b.

¹⁹ Platon, *Timaios*, 31b.

alınması gereken dört unsurdan oluşmakta olduğunu belirten Platon,²⁰ bu evrenin ruhtan yoksun olmadığını da belirtir.²¹

Platon'un doğa felsefesinde bir doğuş silsilesinden bahsetmek mümkündür. Bu hususa açıklık getirebilmek için Platon'un *Timaios*undaki metnine yer verelim.

"İnsanın peşinden koştuğu tanrılar için Tanrılar; benim yarattığım tanrıların çocukları, yaratıcısı ve babası olduğum eserler, ben istemedikçe, parçalanamazlar. Bağlanan bir şey her zaman Çözülebilirse de, birleştirilmiş güzel bir şeyi, parçalamak ancak bir kültürün harcıdır. Yaratılmış bir varlık olduğunuz için, ölümsüz değilsiniz: ama ne parçalanacak, ne öleceksiniz. Size şimdi söyleyeceklerimi dinleyin: Göğün tam olması için, daha üç ölümlü soyun doğması gerekiyor... Eğer onları kendim yaratsam onlara kendim can versem, Tanrılara eş olurlar. Hem evrenin tamamlanması, hem onların ölümlü olması için bu canlıları siz meydana getirmeye çalışacaksınız. Onlarda sizin peşiniz sıra gelmeye hazır olanlara hükmeden tanrılık bir şey bulunmalıdır: Ben size O'nun ilkesini vereceğim: Siz bu ölümsüz ilkeye ölümlü bir bölüm ekleyerek, canlı varlıklar yaratacaksınız. Öldükleri zamanda onları tekrar yanınıza alacaksınız"²²

Bu alıntıdan hareketle şöyle bir doğuş silsilesi ortaya çıkmaktadır. Hep var olan tanrı bu silsilenin en üstünde bulunuyor. Sonra sırasıyla, Tanrılar ve evren. Ancak evrenin tam olması için gök ve insanın da var olması bir zorunluluktur. Platon da bunu yapmış, Tanrının verdiği ölümsüz bir ilke olan ruh, Tanrıların ekleyeceği ölümlü bir bölümle birleşerek canlı varlığı oluşturmuştur. Biz yukarıda bu canlı varlığı insan olarak almamıza rağmen Platon'un burada düşündüğü varlık, canlılık niteliğini gösteren bütün varlıklardır. Tabii ki böyle bir düşüncede insanın ilk sırayı alacağı da muhakkaktır. İnsandan sonra ise hayvanlar ve bitkilerdir. İşte bu anlayış Platon'un evrenini oluşturur. İçinde tüm eksikliğine rağmen, kemale doğru gitmeye müsait bir yapıyı taşır. Bu dünya'nın gerçek sahibi Tanrının bu dünyayı olgunluğa götüren bir planı vardır. Her şey bu plana göre gerçekleşmektedir. Plotinus'un sudûr (emanation) anlayışının temelleri de bu felsefeden kaynaklandığını söylemek yanlış olmaz.

²⁰ Platon, *Timaios*, 31c.

²¹ Platon, *Timaios*, 35a.

²² Platon, *Timaios*, 41a-d

3. Doğa Felsefesinin Ana Problemleri

Platon doğa felsefesinin ana problemlerini zaman ve hareket çerçevesinde inşa etmiştir. Mekân kavramını uzay kavramıyla özdeşleştirmiş ve dört unsur kavramı ile birlikte ele almıştır.

Burada ele alacağımız, zaman ve hareket problemleridir.

3.a. Zaman

Platon'un doğa felsefesinde zaman Tanrı'nın yaratıcı eyleminin bir ön şartı değil, Onun yarattığı şeylerden biridir. Zamanın oluşumu göklerin yaratılmasına bağlanmıştır. Günler, geceler, aylar, yıllar, geçmiş ve gelecek zaman kavramının önemli enstrümanlarıdır ve bütün bunlar gökler kurulurken göz önüne alınan önemli unsurlardır:

"Gök doğmadan önce günler geceler aylar yıllar yoktu. Bunları göğü kurarken yaratmayı düşündük. Onlar hep zamanın birer parçasıdır. Geçmiş ile gelecek te, ölmez tözden bahsederken cahilliğimizden kullandığımız, zaman çeşitleridir. Biz o tözün sözünü ederken vardı, vardır, olacaktır diyoruz. Hâlbuki onun için ancak vardır diyebilir. Vardı, olacaktır gibi sözler yalnız zaman içinde doğan, gelişen şeylere yaraşır."²³

Platon'a göre doğan ve gelişen şeyler değişiklikten başka bir şey değildir. Ama aynı kalan, değişmeyen şey zamanla ne ihtiyarlar ne gençleşir, ne de onun gibi hiçbir zaman vardı, şimdi olmaktadır veya gelecekte olacaktır. Tersine olarak böyle bir gerçeklik, oluşun duygu dünyasında değişmekte olan şeyleri bağlı tuttuğu ilinekler onda hiç görülmez.²⁴

Göğün yok olmasıyla birlikte zamanın da yok olması söz konusu olsa da zamanın yok olmaması için ölmez/ilksiz tözün/ideanın örneğine göre kurulduğunu dile getiren Platon, göğü de bütün zaman boyunca var, vardır ve var olacaktır diye tanımlayarak örneğinin ilksiz olduğunu belirtir.²⁵

Platon, zamanı gökteki ay, güneş ve o zaman bilinen beş gezegenle, bunların dönüş hızlarına bağlantılı olarak kurgular:

"İşte tanrı bu düşünceye dayanarak zamanı yaratmak isteği ile güneşi, ayı ve zaman sayısını ayırd etmek için korumak için gezegenler denilen öteki beş gök cismini yarattı. Her birinin vücuduna şekil verdikten sonra yedisini de öteki tözün döndüğü yedi

²³ Platon, *Timaios*, 37e.

²⁴ Platon, *Timaios*, 38a.

²⁵ Platon, *Timaios*, 38b; Collinwood, *a.g.e.*, s.88; Stumpf, *a.g.e.*, s. 83.

yörüngeye yerleştirdi. Ayı dünyaya en yakın olan yörüngeye, güneşi dünyanın üstündeki ikinci yörüngeye sonra sabahyıldızıyla (Venüs) Hermes'e mal edilmiş olan (Merkür) ve güneşin hızı ile dönen fakat onun karştı bir kudrete sahip olan gök cisimlerini yerleştirdi.²⁶

3.b. Hareket

Platon'un hareket kavramından anladığı mana iki türdür. Birincisi cisimler dünyasının hareketidir. Bunlar, ileri geri, sağa sola, aşağıya yukarıya olmak üzere altı çeşit olarak belirler.²⁷ İkinci hareket türü ise akla ve zekâya en çok yaraşan bir hareket olup daha ziyade evrensel ve ölümsüz varlıkların hareketidir. Bu harekete gökyüzündeki varlıklar, gezegenler güneş ve ay gibi gök cisimlerinin yörüngelerindeki hareketleri de dâhildir. *"Zekâya en çok yaraşan hareketi verdi. Böylece onu kendi üzerinde olduğu yerde döndürdü ve ona daire hareketi verdi. Öteki altı hareketten kendini mahrum bıraktı. O hareketlere uyarak boşu boşuna dolaşmasını menetti."*²⁸

Cisimlerin hareketlerinin tamam olabilmesi için hareket eden ve hareket ettirenin bulunması gerekir. Platon'a göre hareket, hiçbir zaman hep bir cinsten olan nesnede bulunmak istemez. Çünkü diyor Platon *"...hareket ettirici olmadan hareket eden bir nesne yahut ta hareket eden bir nesne olmadan hareket ettirenin bulunması zor, daha doğrusu imkânsız bir şeydir. Bu ikisi olmadan hareket olmaz. Onların aynı cinsten olmasına hiçbir zaman imkân yoktur. Bunun için hareketsizliği hep bir cinsten hareketi de başka bir cinsten verelim. Bir nesnenin başka bir cinsten olmasının sebebi eşitsizliğidir."*²⁹

Cisimlerin hareketinden sonra Platon'un hareket kuramında ön palan çıkardığı ikinci önemli nokta gök cisimlerinin hareketleridir. Zamanı korumak ile de bağlantılı olarak gördüğü bu hareketi canlılık nitelemesiyle de ilişkilendirmiştir: *"... zorunlu olan gök cisimlerinin her biri kendine uygun düşen yürüyüş içinde harekete getirilince canlı bağlarla bağlanmış bütün bu cisimler canlı varlıklar halini alıp kendilerine emrolunan şeyi öğrenince aynı kalan tözün yörüngesinin ortasından geçen ve onun hükmü altında bulunan öteki tözün yörüngesinde dönmeğe başladılar."* demektedir.³⁰

Gök cisimlerinden bazılarının daha büyük, bazılarının ise daha küçük bir yörünge çizdiklerini küçük yörüngeyi çizenlerin daha hızlı, en büyüğünü

²⁶ Platon, *Timaios*, 38c-d.

²⁷ Platon, *Timaios*, 43b.

²⁸ Platon, *Timaios*, 34a.

²⁹ Platon, *Timaios*, 57e.

³⁰ Platon, *Timaios*, 39b.

çizenlerin ise daha ağır döndüklerini belirten Platon, kendi yörüngelerinde dönüşlerini, yörüngelerinin büyüklüklerini hızlarıyla ters orantılı olarak açıklamaktadır. Daha ağır dönenler en hızlı dönenlere yetişiyor gibi görünseler de, aslında ağır dönenlere yetişen hızlı dönenler olduğunu, çünkü bu hareketin, çizdikleri bütün dairelere helezon şekli verdiğiinden, böylece aynı zamanda birbirine karşıt iki yönde ilerlemeleri, hepsinden daha hızlı olan bu hareketten daha ağır uzaklaşan cismi, onu ötekilere göre daha yakından takip ediyor gibi gösterdiğini belirtmektedir.³¹

Gökyüzünde kendi yörüngelerinde dönen gök cisimleri içerisinde Tanrı tarafından dünyadan sonra gelen yörüngede güneş denilen bir ışık yakmıştır. Bu ışığın var oluş sebeplerinden biri gece ile gündüzün varlığıdır. Platon şöyle der:

“İstedığı bütün göğü mümkün olduğu kadar aydınlatmak bütün canlı varlıklardan aynı kalan tözden benzer tözün hareketlerinden öğrendikleri sayıya uymaları uygun düşenlerin ona uymalarını mümkün kılmaktı. İşte en akıllı olan biricik dairenin hareketini teşkil eden gece ile gündüz böylece meydana getirildi. Sonra yörüngesini dönüp güneşe yetişince ay, devrini bitirince de yıl meydana geldi.”³²

Öte yandan Platon dairevi hareketin bir sonucu olarak cisimler arasındaki boşluğu reddetmiş ve başka başka türleri içine alan evrenin devri, daire şeklinde olduğu için tabii olarak hareket ettiği noktaya dönmek isteyeceğini, bunun için de bütün cisimleri birbirine sıkıştırdığını ve boş bir yer kalmasına müsaade etmeyeceğini dile getirmektedir.³³

4. Doğa Felsefesinin Unsurları

4.a. Dört Ezeli Madde

Platon'un evren için kabul ettiği ezeli ana madde nedir? Antikçağın arke'si gibi monist bir yaklaşım mı söz konusudur? Yoksa plüralist bir yaklaşımla ana maddeler mi vardır? Bu unsurlar tabiatla ne gibi bir fonksiyon icra ederler? Şekilleri ve yapıları nasıldır? Platon'un kozmogonisinde başlangıçta şekilden ve düzenden yoksun vaziyette bulunan toprak, hava, su ve ateş unsurlarından oluşur. Platon bu dört unsura; “*Dört unsura ilkeler adını veriyor onları evrenin öğeleri olarak kabul ediyoruz.*” demektedir.³⁴

³¹ Platon, *Timaios*, 38ab.

³² Platon, *Timaios*, 39bc.

³³ Platon, *Timaios*, 58b; Collingwood, *a.g.e.*, s. 93.

³⁴ Platon, *Timaios*, 49c; Copleston, *a.g.e.*, s. 249.

Bu ana maddeler Tanrı tarafından idealarla ve sayılarla ayrı ayrı şekle sokulmuş ve güzelleştirilmiştir. Ancak bu dört elementten değişik şekiller nasıl meydana gelir ve birbirlerine nasıl karışırlar? Bu sorulara Platon, Pythagorasçı gelenekten cevap bularak, ateş için dört yüzlü düzgün şekilleri, hava için düzenli sekiz yüzlü şekilleri, su için düzenli yirmi yüzlü şekilleri ve toprak için de düzenli küp şekillerinin varlığını kabul etmiştir.³⁵ Ateş, su, hava ve toprak birer cisimdir. Her cismin bir yüzeyi ve bir derinliği olur. Bu derinlik de yüzeyin özündendir. Öte yandan, yüzeyi meydana getirenin üçgenler olduğu bilinir. Görüldüğü gibi Platon burada dört unsura geometrik şekiller vermeye başlamıştır. Neden? Çünkü geometrik şekiller insan zihninde hiç kaybolmayan, bir varlığa sahiptir. Ayrıca geometrik şekiller matematiksel bir yapıya sahip olan evren için, "düzenin ve ahenk" in göstergeleridir; Eğer Platon'un neden geometrik şekillerle, özellikle üçgenle işe başladığı sorulursa, cevabı şu olacaktır: "Daha da uzak ilkeleri, Tanrı ve onların sevgili kulları bilir."³⁶

Platon'un ana madde düşüncesinde bu maddeler arasında Demokritos'ta olduğu gibi bir boşluk söz konusu değildir. Dolayısıyla madde homojendir. Bu nedenle içinde yaşadığımız dünyada var olan homojen maddeler sadece şekilleri itibariyle birbirlerinden farklı olan zerrelerden meydana gelir. Onların mekânlarının ayrışıp farklılaşması ise şekilleri ve dış kenarlarıyla birbirlerinden ayrılmasıyla mümkün hale gelir.³⁷

Platon doğanın ana ilkelerinin transformasyonunu gündeme getirerek her birinin birbirine dönüşmeleri ve belirli oranlarda karışmaları neticesinde cisimlerin meydana geldiğini vurgular. Ateşin yoğunlaşarak taş, toprak haline gelmesi, suyun ögesinin eriyip dağılırarak rüzgar ve hava olması, tutuşan hava ve ateşin bunun zıddına olarak, sıkışan sönen ateşin de hava haline alması, yoğunlaşan ve kalınlaşan havanın bulut, sis şekline girmesi hatta akarsu haline dönüşmesi, böylece suyun yeni baştan toprak, taş olması, bu öğelere birbirine dönerek birbirini doğurması şeklindeki tezahürleri bu değişim ve dönüşümün yasalarındandır.³⁸ Yine Timaios'ta geçtiği şekliyle Platon'da bu öğelerin değişim ve dönüşümleri şu şekilde gerçekleşir: Toprak ateşe rastladığı ve keskin taraflarıyla bölündüğü zaman ister istemez içinde

³⁵ Platon, *Timaios* 53b; Parker, G. F., *A Short Account Of Greek Philosophy From Thales To Epicurus*, Edward Arnold (Publishers) Ltd., Great Britain 1967, s. 100; Zeller, Eduard, *Outlines Of The History Of Greek Philosophy*, Translated By L. R. Palmer, Routledge, London 2001, s. 148; Windelband, Wilhelm, *A History of Philosophy*, New York 1901, s. 131; Stumpf, a.g.e., s. 80.

³⁶ Platon, *Timaios*, 53c-d.

³⁷ Platon, *Timaios*, 55a-d; 56 a-d.

³⁸ Platon, *Timaios*, 49c.

çözölsün, ister bir hava veya su topluluğu içinde bölönsün, bütün parçaları bir yanda buluşarak yeniden bir araya gelip tekrar toprak oluncaya kadar şuraya buraya savrulurlar. Çünkü hiçbir zaman başka bir tür haline gelemezler. Aksine olarak, ateşle hatta hava ile bölünen su yeniden bir araya gelerek, ateşten bir cisimcik yahut sudan iki cisimcik haline gelebilir. Havaya gelince bir tek parçasının bölünmesinden meydana gelen parçalar ateşten iki cisimcik haline gelebilir. Tersine olarak bir hava su veya toprak topluluğu içine giren ve bu topluluğun hareketiyle sürüklenen azıcık ateş, savaşta yenilir, parça parça olursa, ateşten iki cisimcik bir tek hava öğesi halinde birleşirler. Hava da yenilip küçük parçalara ayrılınca havadan iki tam ve bir yarım cisimcik bir tek tam su cisimciği halinde yoğunlaşır.³⁹

Platon'a göre dört unsur dediğimiz şeyler, aslında toprağın, suyun, ateşin veya havanın kendisi değil, her şeyi içine alan ve kavranabilenle belirsiz, anlaşılması zor bir ilgisi olan gözle görünmez şekilsiz türdür. Nesnelerin yatak kısmı her zaman ateş, akar kısmı her zaman su, toprakla havanın şekillerini aldığı nispette de topraktan ve sudanmış gibi görünür.⁴⁰

Tabiat felsefesinde geçerli kurallar arasında öncelikli olarak bir şeyin gözle görülmesi için ateşin, elle tutulabilmesi için de katı olması lazımdır. Bu yüzden topraksız katılık olmadığından olsa gerek Tanrı evreni yaratırken ateşle topraktan işe başlamış, bu arada üçüncü bir nesneye ihtiyaç duymuş, bu nesnelerin birleştirilmesi için ateşle toprağın arasına su ile havayı yerleştirmiştir. Bunlar birbirine mümkün olduğu kadar aynı orantı ile birleştirilmiştir.⁴¹

Platon'a göre evrenin gövdesi bu dört öğeden yaratılmıştır. Evren kurulurken bu dört öğenin dördünü de tamamıyla içine almıştır. Çünkü kurucusu onu var olan bütün ateşle, bütün su ile bütün hava ile ve bütün toprakla kurmuş, öğelerinin bir tek parçasını, bir tek vasfını bile dışarıda bırakmamıştır. Bundan maksadı, her şeyden önce mümkün olduğu kadar tam, kusursuz öğelerden kurulmuş bir canlı varlık vücuda getirmek, bundan başka aynı cinsten başka bir varlığın doğabilmesi için geriye bir şey kalmadığından bu canlı varlığı biricik kılmak ve nihayet onu ihtiyarlıktan ve hastalıktan korumaktır.⁴² Platon'a göre Şimdi bu öğeleri ve alt unsurlarını görelim.

³⁹ Platon, *Timaios*, 56de

⁴⁰ Platon, *Timaios*, 51ab.

⁴¹ Platon, *Timaios*, 31ab.

⁴² Platon, *Timaios*, 32c-33a; Stumpf, *a.g.e.*, s. 81.

Ateş

1. Alev
2. Alevden çıkan fakat yakmadan gözlere ışık veren şey
3. Ateş söndükten sonra yanan, cisimlerde ateşten kalan nesne.⁴³

Ateşteki uçların inceliği, açılarının darlığı, cisimciklerinin küçüklüğü hareketinin çabukluğu, bütün bunlar onun canlı olmasını, rastladığı her şeyi kesip bölmesini sağlar.⁴⁴

Hava

1. Esir; havanın en şeffaf kısmı
2. Sis ve karanlık denilen en bulanık kısımları
3. Üçgenlerin eşitsizliğinden doğan adsız çeşitler.⁴⁵

Su

1. Akar halde olan
2. Katı fakat eriyebilir olan.⁴⁶ Ateşle karışık olan su hareketinin

toprağın üzerinde tuttuğu yolun tesiriyle ince ve akar olduğu için ona akar denir. Su aynı zamanda yumuşaktır. Çünkü tabanları toprağın tabanları kadar sabit olmadığından kolayca çöker. İşte bu su ateşten ayrılıp havadan sıyrılnca parçaları, daha ziyade aynı cinsten olur. Ateş parçaları içinden çıkınca kendi kendine büzülür. Böylece yoğuşunca hele toprağın üstünde bu hali alınca ona *dolu* denir. Bu hale toprağın üzerinde girerse *buz* adını alır. Değişiklik tam olmaz su da yarı donmuş bir halde kalırsa toprağın üstünde *kar*, toprağın yüzünde de *çiğdem* meydana gelirse *kırağı* adını alır. Bunun yanı sıra su çok kuvvetli yoğuşmuş ise ancak ateşle eriyebilir. Sudaki yoğuşma zayıfsa hem ateşle hem de su ile eriyebilir.⁴⁷

Bunun yanı sıra Platon değişik türden sıvılardan da söz eder. Bunlar arasında şarap, zift, hint yağı, yağ, gibi öteki cisimler, bal, maya gibi sıvılar yer alır.⁴⁸

Toprak

1. Sudan süzülerek temizlenen toprak, taşlı bir cisim olur.
2. Taş; toprağa karışan su, karışmada bölününce havanın şeklini alır.

Böylece meydana gelen hava da kendi yerine doğru yükselir. Ama aralarında boşluk olmadığından bu hava yanı başındaki havayı iter. Ağırılığı olan yanı

⁴³ Platon, *Timaios*, 58d.

⁴⁴ Platon, *Timaios*, 61d-62a.

⁴⁵ Platon, *Timaios*, 58d.

⁴⁶ Platon, *Timaios*, 58d.

⁴⁷ Platon, *Timaios*, 59e.

⁴⁸ Platon, *Timaios*, 60ab.

başındaki hava da baskı altında toprak kitlesinin etrafına yayılınca onu henüz meydana gelmiş olan havanın bıraktığı yerlere doğru iter. Böylece havanın baskısı altında bulunan ve su ile ayrılmaz bir bütün teşkil eden toprak, taşları meydana getirir.

3. Çömlekçi toprağı
4. Kara toprak
5. Soda ve tuz.⁴⁹

Platon felsefesinde dört unsurun dışında ele aldığı, fakat dört unsurla da birebir irtibatlı olduğu bir başka varlık alanı *bitkilerdir*. Platon'un canlı varlık anlayışının bir uzantısı olsa gerek bitkiler, bir hayvan gibi yaşamaktadırlar. Ama toprağa bağlıdırlar. Hareketsiz ve kök salmış bir durumdadır. Çünkü kendi kendine hareket etmek kudretinden mahrumdur. Ancak toprağa bağlıdır. Ağaçlar bitkiler ve taneler ziraatla ehlileştirilmiş, eğitilmiş ve bizimle dost olmuşlardır.⁵⁰

4.b. Gökler ve Uzay

Platon *Timaios*'unda doğa felsefesini ele alırken evren tasavvurundan hareket etmiştir. Platon'daki evren ve dolayısıyla da gökler canlı birer varlıktırlar. Eserin değişik yerlerinde evrenin canlılığından, sayısından ve yapısından bahsetmektedir.

Platon evrenin canlı birer varlık oluşunu ele alırken, Tanrı'nın ilksiz Tanrıların idealarına/örneğine göre kurduğu evrenin hareket ettiğini ve yaşadığını görmesi, kendisini sevindirmiştir. Bu sevinç evreni biraz daha çok idealara/ilk örneklerle benzetmeyi düşündürmüştür. Platon'da ideler ölmez bir canlı varlık olduğu için Tanrı, bütün bu evreni, mümkün olduğu kadar ölmezleştirmeğe çalışmıştır. Hâlbuki örnek olarak kullandığı ölmez canlı varlığı, yaratılan evrene tamamıyla uygun kılmak kabil olmuyordu. Bunun üzerine ölmezliğin değişik bir taklidini yapmayı düşündü ve göğü kurarken bir yandan da hareketsiz, biricik ölmezlikten belirli sayıların orantısına göre ilerleyen ölmezliğin zaman dediğimiz o imgelemine kurdu.⁵¹

Platon, evren tanımlamasındaki canlılık ilkesine şu şekilde açıklık getirmiştir. *"Tanrı onu öyle yapmış ki kendi kendini besliyor bütün eylemleri bütün edildikleri kendiliğinden kendi içinde oluyor. Çünkü yapıcısı onun başka şeylere muhtaç olmaktansa kendi kendine yetmesinin daha iyi olacağını"*

⁴⁹ Platon, *Timaios*, 60cd.

⁵⁰ Platon, *Timaios*, 77bc.

⁵¹ Platon, *Timaios*, 37d.

düşünmüştü..." diyerek, Tanrı'nın bir bütün olarak o kusursuz canlı varlığa benzesin diye evrenimizi ne çift ne de sayısız yaptığını evrenin bir olduğunu başka bir evrenin de doğmayacağını belirtmektedir.⁵² Platon'a göre Tanrı dünyayı mümkün olduğu kadar kavranabilen varlıkların en güzeline ve her bakımdan en kusursuzuna benzetmek istediğinden, özleri bakımından bütün canlı varlıkları içine alan, gözle görünür bir tek canlı varlık yaratmıştır.⁵³

Burada Platon, evrenin ve dolayısıyla göklerin sayısını bir tek olduğu hükmüne nereden varmaktadır? Bu soruya evrenin şeklinden, canlılığından, hareketinden ve ilk örneklerle benzerliği ilkelerinden hareketle cevap arayan filozofumuz, evreni küre şeklinde tasavvur etmekte ve bu şeklin bütün varlıkları içine alacak uygun bir şekil olduğunu vurgulamaktadır.

"Tanrı evrene her yanı her yere merkezden aynı uzaklıkta olan küre şeklini verdi. Şekle gelince ona en uygun kendisiyle en çok ilgili olanı verdi. Bütün varlıkları içine alacak varlığa uygun şekil de şekillerin hepsini kendisinde toplayan şekildir. Bu yuvarlak şekil hepsinin en kusursuzu kendi kendine en çok benzeyendir."⁵⁴

"...*Mademki örneğe göre yaratılmıştır bir tek gök var,*" ifadesi idealar âlemine benzemenin *bir tek* olmayı gerektirdiğinin önemine dikkatleri çekmektedir.⁵⁵ Yine Platon'a göre evren mümkün olduğu kadar o kemalli, akıllı canlı varlığa benzemesi, onun ölmez özünü taklit etmesi için yaratılmışlardır.⁵⁶ Platon'un *Timaios*'unda yer verdiği gezegenler *Güneş, Ay* ve beş gezegen -bunlardan sadece ikisinin *Zühre* ve *Utard*'in ismini vermektedir- ile sınırlıdır. Her bir gök cisminin kendi yörüngeleri vardır ve bunlarla birlikte zaman ölçülebilmektedir.

Platon tüm oluşun bir kapsayıcısının varlığından söz etmektedir. Bu oluşun kapsayıcısı, ezeli-ebedi olan yok olmayı kabul etmeyen, varlığa gelen tüm şeyler için yer sağlayan ama kendisi duyularla değil akılla/düşünceyle kavranan⁵⁷ nesnelere yataklık eden şey'den bahsetmektedir. Platon buna *uzay* demektedir. *Timaios*'ta uzay, kavranabilir dünyanın hiçbir özelliğine karşılık gelmeyen yalnızca kopyanın kendisinden yapıldığı şeydir. Mesela; heykeltıraşın çamuru, teknik ressamın kağıdı gibi. *Timaios*'ta başlangıçta

⁵² Platon, *Timaios*, 31b, 33d.

⁵³ Platon, *Timaios*, 30d.

⁵⁴ Platon, *Timaios*, 33b.

⁵⁵ Platon, *Timaios*, 31a.

⁵⁶ Platon, *Timaios*, 39e.

⁵⁷ Platon, *Timaios*, 24ad, 25ad; Collinwood, *a.g.e.*, s. 87.

madde ile uzay özdeşleştirilmiş, Tanrı'nın uzayı yarattığı veya yaptığıyla alakalı bir cümleye rastlanmamıştır.⁵⁸

Uzay dört unsuru içine almakta ve "onda (uzayda) tümü her zaman oluş sürecinde bulunmakta, görülmekte ve kaybolmaktadır."⁵⁹ Uzay (Topos) kavramının Platon'un evren anlayışında önemli bir yeri vardır. Çünkü duyulur dünya uzay içinde kendini bize vermektedir. Ayrıca uzay olmasaydı, gerçek varlık görünemez idealar duyu nesnelere olarak kopya edilemezdi. "Uzay, dünya sürecinin içinde geçtiği bütün cisimsel formlara bürünen her nesneye yatak olan şeydir."⁶⁰ Uzay Tanrının bir amaca göre çalışmasını bozamaz. Bilindiği gibi bu amaç, duyulur şeylerin mümkün olduğu kadar iyi olması, aslına benzetilmesidir. Ama uzay kavramı duyulur dünyaya bir sınır çizdiği için, evrenin oluşmasında, payı vardır. Platon atomcuların boş uzayını kabul etmez. Uzay, Platon'a göre Demiurge'nin hazır bulup oluşturduğu şekilsiz ilk maddedir. Yetkin olan evren (kosmos) ruhtan yoksun değildir. Evren oluşturulurken öncelikle, onun ruhu'nun yaratıldığını kabul eden Platon, bu evrene hakim olan bir ilke olduğunu kabul eder. Bu ruh hem evrene immanet (içkin)dir, hem de onu çevrelemesiyle transcendent (aşkın) dir.⁶¹

Bundan da anlaşılan Platon'un uzayı dört unsurdan müteşekkil bir yapı değil, ancak dört unsurun kendisinde görüldüğü bir mekanizmaya sahiptir. Platon'un kesin olarak belirttiği şey, Uzayın hiç bir zaman kendi karakterinden ayrılmadığı, her zaman tüm şeyleri almakta olduğu, hiç bir zaman hangi yolda olursa olsun, ona giren şeylerden birine benzeyen bir niteliği üstlenmediğidir.⁶²

5. İnsan ve Biyolojisi

Platon *Timaios*'un değişik yerlerinde insanın varlığı hakkında pek çok bilgiye yer verir. Onun bilgi edinme yollarından biri olan duyuumlardan yaratılış gayesine ve yaşadığı hayata göre yeniden dünyaya geri dönme/yeniden doğuş fikrine, biyolojik yapısından fizyolojisine doğrudan veya dolaylı olarak insanı ilgilendiren hususları ele alır.

Platon felsefesinde insan türü ölümlü varlık sınıfında yer alır. İnsanın var olma sürecinde Tanrının çocukları devreder. Bu tanrılar dört unsura şekil vererek insan vücudunu inşa etmişler ve ona ölümsüz ruhtan yerleştirmişlerdir:

⁵⁸ Collinwood, *a.g.e.*, s. 88.

⁵⁹ Platon, *Timaios*, 49e, 50a.

⁶⁰ Platon, *Timaios*, 49e, 50a.

⁶¹ Çevikbaş, Sebahattin, *Platon ve Muhittin İbn Arabi'nin Varlık Anlayışlarının Karşılaştırılması*, AÜSBE, Erzurum 1994, s. 57; Collingwood, *a.g.e.*, s. 87.

⁶² Platon, *Timaios*, 50bc; Çevikbaş, *a.g.tez*, s. 57.

“Tanrının çocukları ateş hava su ve toprak parçalarını alarak bunları küçüklükleri yüzünden gözle görülemeyen bir sürü kenetlerle birbirine eklediler. Böylece onları bir araya getirerek bütün bu parçalardan herkes için birer ten vücuda getirdiler. Kabartma ve alçalmalara uğrayan bir tene ölümsüz ruhun devirlerini yerleştirdiler.” Bu ölümsüz ruhun devirleri, ...hareketin altısına da tabi oluyorlardı. İleriye geriye, sağa sola, aşağıya yukarıya gidiyor her yanı dolaşıyorlar.”⁶³

5.a. Duyu Organları

Duyumlar: kuvvetli bir kabarma neticesinde dış nesnelerin izlenimleri gelip bu canlı varlıklara çarpmasıyla onları her yerinde büyük bir kargaşalık yaratmaktadır. Mesela, ateşe, sert bir toprağa kaynar sulara çarpması yahut havanın üfürmesiyle şiddetli rüzgârların fırtınasına tutulması bütün bu olayların tesiriyle tenden geçen hareketler ruha kadar ulaşarak onu sarsmaktadır. Bu hareketlere *duyum* denir.⁶⁴

1. Gözler ve Görme: Platon’a göre gözler ışık taşımaktadırlar. Gözler yüzün üzerinde yerleştirilmişlerdir. Yüzün üzerine yerleştirilme sebebi göz; yakmadan tatlı bir ışık vermek hassası ve bir çeşit ateştir. Her gün görünen gün ışığına yakın bir madde vücuda getirmeyi düşündüler ve içimizde sıkışmış saf ateşi ince parçaların bir akıntısı halinde gözlerden akıttılar. Gözü diğer ateşleri tutacak ve sadece o saf ateşi akıtacak bir şekilde kalınlaştırdılar. Gün ışığı görüş akıntısını sardığı zaman benzeyen kendi benzerine rastlayarak içinden çıkan ışının dışarıda rastladığı bir nesneye çarptığı her yerde gözlerin yönünde bir tek ten vücuda getirmek için onunla birleşir.⁶⁵

Platon’a göre göz sayesinde tanrının hiç değişmeyen hareketlerini taklit ederek yanlış yola sapmaktan geri kalmayan kendi hareketlerimizi doğru yola sokmamız kabil olacaktır.⁶⁶

Göz ile göz kapakları arasında dinlenme ile uyku bağlantısı kuran filozofumuz, göz kapakları sayesinde ışık saçan iç ateşi durdurarak sakinlik ve dinlenmeyi yaratır:

“Göz ateşi bir nesneye dokunur veya bir nesne ona dokunursa o nesnenin hareketlerini bütün tenden geçirip ruha kadar götürür ve

⁶³ Platon, *Timaios*, 43ab; Demos, *a.g.e.*, s. 126.

⁶⁴ Platon, *Timaios*, 43c, 44b.

⁶⁵ Platon, *Timaios*, 45b; Topdemir, H. Gazi, “Platon’da Bilgi Kaynağı Olarak Görme,” *Felsefe Dünyası Dergisi*, 2007/2 sa. 46, s. 76.

⁶⁶ Platon, *Timaios*, 47c.

bize görüyoruz dedirten o duyumu verir. Ama dış ateş geceleyin çekilince iç ateş te ondan ayrılmış olur. Gözden çıkarken özü başka olan varlıklara düştüğü için değişir, söner, çünkü artık hiç ateşi olmayan etraftaki hava ile aynı özden değildir. O vakit artık görmez olur. Böylece uyku getirir. Tanrıların görüşü korumak için icad ettikleri göz kapakları kapanınca iç ateşin kudretini durdurur. O da iç hareketleri sakinleştirir, yumuşatır ve bu sakinlik dinlenmeyi yaratır.”⁶⁷

Platon’un felsefesinde, bilgi edinme vasıtaları olarak duyu organlarına büyük önem verildiği anlaşılmaktadır. Çünkü ona göre görme, insan için en büyük nimettir. Gök cisimlerini güneşi göğü görmemiş olsaydık bugün evren hakkında ortaya atılan açıklamaların bir kelimesi bile ağızımızdan çıkmazdı. Bize zaman bilgisini sayı bilgisini geceyle gündüzün, ayların, mevsim değişikliklerin, gece gün eşitliğinin gün durumunun görülmesi göz sayesinde olur. Hatta Platon felsefe yapmayı da görmeye borçlu olduğumuzu söyleyerek duyu bilgisini, özellikle görme duyusunun önemine ve önceliğine vurgu yapmaktadır.⁶⁸

Renkler: Her cisimden çıkan parçaları bir duyum meydana getirecek kadar görüme bağlı olan bir alevdir. Öteki cisimlerden ayrılıp görüme çarpan cisimciklerden bazıları görüm ışınından daha küçük, bazıları daha büyüktür. Bazıları da aynı büyüklüktedir. Sonuncuları görünmezler, onlara *şeffaf* deriz. Görünüm ışınını büyütene *beyaz*, karşıt tesiri uyandırana da *siyah* denir.⁶⁹

Renklerin doğuşunu Platon şu şekilde izah etmektedir.

“...daha hızlı hareket eden başka çeşit bir ateş göz ışınına çarpıp onu şiddetle bölerek açıklıklarının erittiği göze kadar genişletince, oradan birdenbire göz yaşı dediğimiz ateşle suyu akıtınca; kendisi de ateş olan bu hareket o göz ateşine doğru ilerleyip iç ateş de içeriye girip ıslaklıkla sönünce bu karışmadan her çeşit renkler doğar. Ateşin karıştığı ıslaklık içinde ışıldaması bir kan rengi meydana getirir ki, buna kırmızı diyoruz. Kırmızı ile beyaza karışan parlaklık sarı olur.”⁷⁰

2. İşitme ve Ses: Platon göz ve görme için söylediklerinin aynısının, ses ve işitme için de geçerli olduğunu söyler. Musikide sesin dinlenmesine ayrılmış olan bütün o kısım da bize düzen için verilmiştir. Aynı zamanda insanların çoğunun huyundaki ölçü ve zariflik noksanlığını gidermek için de

⁶⁷ Platon, *Timaios*, 45de.

⁶⁸ Platon, *Timaios*, 46e.

⁶⁹ Platon, *Timaios*, 67ce; Topdemir, *a.g.m.*, s. 75.

⁷⁰ Platon, *Timaios*, 68ab.

ritimi vermiştir.⁷¹ Ses, Platon felsefesinde, havanın kulaklar yolu ile beyne, kana, oradan da ruha kadar indirdiği bir darbe olarak tanımlanmaktadır. Baştan başlayıp karaciğer bölgesinde biten hareket işitimi. Hareket hızlı olursa ses ince olur. Ağır olursa ses kalın olur.⁷²

3. Ağız, Dil ve Tat: İnce damarlara giderek kalbe kadar sokulan ve dilin tat almasına yarayan topraklı cisimcikler tenin nemli, yumuşak parçalarıyla her temaslarında su haline gelirler. İnce damarları büzerek kuruturlar. Fazla buruşuk olanları bize *buruk*, az buruşuk olanları da *ekşi* gibi gelir. Bu ince damarları çalkalayarak dilin bütün etrafını temizleyen tözlerin tesiri azot gibi, dilin bir parçasını eritecek kadar kuvvetli olursa o zaman bütün bu tözler *yakıcı* denir. Tesiri azottan daha hafif ise *tuzludur*.⁷³

4. Burun: Platon'un düşünce sisteminde koklamaya yarayan damarlar, toprak ve su türleri için çok dar, ateş ve hava türleri için çok geniştir. Koku alma duyusu dört unsurunu kokusunu almamıştır. Platon'a göre her koku ya duman ya da sis halindedir. Hava haline gelirken sis, su haline gelirken duman olur. Kokuların sudan ince havadan kalın olmasının sebebi budur.⁷⁴

5. Deri: *Timaios*'ta derinin var olmasının sebebi açıklanırken, başın çırılçplak vaziyete, mevsimlerin sıcaklığına ve soğuluğuna maruz bırakmamak için onu duygusuz ve aptal edecek bir et kütlesiyle de örtmek kabil değildi. Bu yüzden etin tözü kurumadığından etrafında kendi büyüklüğünü geçen kendinden ayrı bir zar meydana geldi. Buna *deri* denir.⁷⁵

5.b. İnsan Fizyolojisi

Baş ve Gövde ilişkisi; Platon, insanın başının küre şeklinde olup vücudunun en üst yerine yerleştirildiğini, bedeni başın hizmetine, tenin de yürüyüşünü kolaylaştırmak için verildiğini anlatır.

Platon'a göre Tanrı tene uzun bir boy, ilerleyebilmesi için, bir şeyi tutması veya bir şeye dayanabilmesi için iki kol ve iki bacak vermiştir. Bu organların kendisine tutma ve dayanma sayesinde en yüce en kutsal şeyimizin bulunduğu yerimiz olan başı, en yükseğimizde tutarak her çeşit yerden geçebilecek hale getirdi. Bunun için de eller ve ayaklar oldu. Aynı zamanda Tanrı insana ileri yürümesi yetisi vermiştir. Bu aynı zamanda

⁷¹ Platon, *Timaios*, 46de.

⁷² Platon, *Timaios*, 67b.

⁷³ Platon, *Timaios*, 65de.

⁷⁴ Platon, *Timaios*, 67d.

⁷⁵ Platon, *Timaios*, 75e, 76a.

bedenin idaresinde ön tarafta olan kısmın payının daha büyük olduğunu göstermesi açısından önemlidir.⁷⁶

Kalp ve damarlar; damarların düğüm yeri, bütün öğelerde kuvvetle dolaşan kanın kaynağıdır.⁷⁷ Deri ile etin birleştiği yerin altında iki gizli kanal iki arka damar vardır. Çünkü vücudun iki yanı, sağ ve sol yanı vardır. Sonra onlar omurga boyunca aşağı indirilmiştir.⁷⁸

Ciğer: kalbin üzerine ciğerin dokusu gerilmiştir. Başlangıçta ciğer yumuşak ve kansızdır. Aynı zamanda hava ile içilen şeyleri içine almak için, bir sünger gibi, delik delik oyulmuştur. Böylece kalbi soğutur. Kalp ısınınca da ona sertlik verir. Bunu için soluk borusunun kanları ciğerin ortasından geçirilmiştir.⁷⁹

Karaciğer: Zekâdan fıskıran düşüncelerin kudreti, ışınlar alan gözle görünür imgeler meydana getiren bir aynaya vurur gibi onun üzerine vursun diye karaciğeri, kalın, kaypak, parlak, aynı zamanda da tatlı ve acı olarak yaratılmıştır. Zekâ, iştah duyan ruhu böylece korkutur. Çoğu zaman bu iş için karaciğerin acılığını kullanarak ona korkunç hayaller gösterir. Bütün karaciğere ustalıklı burukluk verir, Karaciğerin türlü durumları zekâ ile ilişkilerinde karaciğer dikleşir, neşeli olur sakin olur. Geceleri onu rahatlaştırır, uykusunda geleceği görme yetisini kullanmasına imkân verir.⁸⁰

Platon bilgeliğin merkezinin karaciğer olduğunu belirtir. Bunun alameti de canlı vücutta kendini gösterir vücut ölecek olursa bu bilgeliğin kör olacağını söyler. *"Karaciğer biliciliğin en açık alametlerini canlı vücutta gösterir. Cansız kalınca kör olur."*⁸¹

Dalak: Platon'a göre dalak karaciğerin hizmetçisi konumundadır. Karaciğeri her zaman parlak, temiz tutsun diye onun için yaratılmış bir aynayı silmek için her zaman yanında bulundurulan sünger gibi onun soluna yerleştirilmiştir. Bunun içindir ki vücudun hastalıklarından ötürü karaciğerin etrafında pislikler birikince dalağın mesameli tözü onları emer temizler çünkü oyuk kanı çekilmiş bir nesneden dokunmuştur. Bu itibarla bu pisliklerle dolu zaman şişer, zehirlenir, aksine olarak vücut temizlendiği zaman da söner. Eski hacmini alır.⁸²

⁷⁶ Platon, *Timaios*, 44e-45b; Demos, *a.g.e.*, s. 329.

⁷⁷ Platon, *Timaios*, 70b.

⁷⁸ Platon, *Timaios*, 77d.

⁷⁹ Platon, *Timaios*, 70d.

⁸⁰ Platon, *Timaios*, 71d.

⁸¹ Platon, *Timaios*, 71d, 72d.

⁸² Platon, *Timaios*, 72c.

Karın Bölgesi: Platon karın bölgesinin yaratılış sebebini şöyle açıklar. *"çok yediklerimizi içine alması ve aldığımız gıdaların çabucak bağırsaklardan geçip vücudumuzu tekrar başka gıdalar istemesine doymak bilmez hal almasına, bu yüzden bütün insan soyunun felsefe ile sanatla uğraşmaktan içimizdeki en tanrılık kısmına boyun eğmekten geri kalmasına mani olmak için bağırsakları üst üste ortaya koydular."*⁸³

Kemikler ve Kemik iliği: Kemikler ve et bunların hepsi kemik iliğinden meydana gelmiştir. Kemik iliği ölümlülerin evrensel tohumudur.

Kemiklerin yaratılış sürecini anlatırken Platon şu sıralamaya dikkat eder: Temiz ve kaypak toprağı kalburdan geçirerek su ile karıştırdı ve kemik iliği ile ıslattı. Sonra ateşe koydu. Sonra suya soktu ve hemen arkasından tekrar ateşe ve sonra suya daldırdı. Böylece onu birkaç defa birinden öbürüne geçirerek her ikisine karşı dayanıklı hale getirdi.⁸⁴

Et: Et için Platon vücudu koruma vazifesinin ön plana çıkarır. Sıcağa ve soğuğa karşı vücudu korur. Aynı zamanda cisimlerin çarpmasını yumuşaklıkla, tatlılıkla karşıladığından vücut için yünden bir yastık vazifesini görür. Su ateş topraktan ahenkli bir karışımla ekşi ile tuzdan yapılmış bir maya ile yumuşak olan bir özsu ile dolu eti yarattı. Kuvvetle birbirinin üzerine yığılmış etler sertliklerinden ötürü vücudu duygusuzlaştırıp akli zayıflatabilir. Zekâyı felce uğratabilirdi. Kendinde sıcak bir hilt karışımı var olduğundan yazın terleme ile birlikte dışarıya taşar, kışın ise içindeki ateş sayesinde onu dışarıdan saran soğuğa karşı koruyacaktır.⁸⁵

Eklemler/kirişler: kemikle mayasız etten ibaret bir karışımdan meydana getirdi. Tanrı kirişlerle eti, kemiklerle kemik özünü sarmak için kullandı. Kemikleri birbirine bu kirişlerle bağladı. Sonra hepsini bir et tabakasıyla örttü.⁸⁶

Ağız: Platon'un ağız için söyledikleri gerçekten hem felsefi hem etik ve hem de biyoloji açısından dikkat çekicidir.

"Bizi yaratanlar zorunluluk ve iyilik gereğince onu şimdiki gibi dişlerle dil ve dudaklarla meydana getirdiler. Yiyeceklerin giriş yerini zorunluluğa, sözlerin çıkış yerini de en iyi amaçlara uyararak tasarladılar. Çünkü vücudu beslemek için ağızdan giren her şey lüzumludur. Zekâyı hizmet etmek için dudaklarımız arasından

⁸³ Platon, *Timaios*, 73a.

⁸⁴ Platon, *Timaios*, 73be.

⁸⁵ Platon, *Timaios*, 74c.

⁸⁶ Platon, *Timaios*, 74d.

dışarıya fıskıran söz pınarı da bütün pınarların en güzel ve en iyisidir.”

⁸⁷

Saçlar: saçlar deri ile bir özden tel şeklinde tözlerdir. Ama deriden ayrılan her saç soğuyup yoğunlaştığı zaman bu soğumanın tesiriyle meydana gelen sıkışma yüzünden daha sert ve daha kesiftir. Yaratılış sebebi ise, et yerine saçlarla beynimizi korumak için daha hafif bir örtü olacağı düşünülerek yaratılmıştır.⁸⁸

Tırnaklar: İnsanların türlü türlü şeyler için birer pençeye ihtiyaçları olacağı düşüncesiyle tırnaklar var edilmiştir. Bütün bu çeşitler bizim için nimet olsun diye yaratıldılar.⁸⁹

Soluk: Platon soluk alıp vermeyi bilinen biyolojik bir olay olarak açıklar. Hareket halinde olan bir cismin girebileceği boşluk olmadığına, içimizdeki havayı da dışarıya verdiğimizize göre bu havanın bir boşluğa girmediği fakat etrafındaki havayı ittiği biliniyor. İtilen hava da kendi etrafındaki havayı iter ve bu baskı altında her şey soluğumuzun çıktığı yere daire şeklinde geri döner. Oraya girer ve orasını dönen bir çark gibi hiç durmadan devam eder. Gider çünkü boşluk yoktur. Sonra göğüsle ciğer, havayı dışarıya atar atmaz yeniden vücudun etrafını saran hava ile bu havanın etrafında itildiği mesametli et arasından içimize girmesi ile dolarlar.⁹⁰

Hastalıklar: Platon hastalıkları insanın ana unsuru olan dört unsurun karışımlarında meydana gelen bozukluklara bağlamaktadır.

“Vücut toprak, su, hava ve ateşten meydana gelmiştir. Bu öğeler tabiata aykırı olarak çok veya az olursa kendilerine ait yerlerden kendilerine ait olmayan yabancı yerlere geçerlerse ateşle öteki öğeler çeşit çeşit olduğundan bunlardan biri kendine uygun olmayan türü alırsa yahut ta buna benzer bir kaza olursa işte karışıklıklar hastalıklar o zaman baş gösterir.”⁹¹

Hıltlar: Antikçağ ve ortaçağ tıp anlayışlarında dört çeşit hılttan bahsedilir. Bunların çeşitli özellikleri vardır. Bedeni dolaşan kan akıcı ve sıcak, beyinde saklanan balgam akıcı ve soğuk, dalak ve midede bulunan kara safra kuru ve soğuk, karaciğerde saklanan sarı safra kuru ve sıcaktır.⁹² Her biri kendi rengine göre tanımlanır. Platon’a göre bu hıltlar kandan gelen tatlı bir

⁸⁷ Platon, *Timaios*, 75e.

⁸⁸ Platon, *Timaios*, 76c.

⁸⁹ Platon, *Timaios*, 76e, 77c.

⁹⁰ Platon, *Timaios*, 79bc.

⁹¹ Platon, *Timaios*, 82a,c.

⁹² Erdemir, A. Demirhan, “Ahlat-ı Erbaa,” TDVİA., İstanbul 1989, C. II, s. 24.

lenfadır. Bunlar da dört çeşittir. 1. Siyah ve ekşi ödden gelen sıcaklığın tesiriyle tuzlu bir nitelikle karıştığı zaman acılaştır. O zaman ekşi hıltın adını alır. 2. Taze ve gevrek bir etin havanın yardımıyla bozulmasından meydana gelen bir hılt daha vardır. 3. Hava ile şişmiş olan bu hılt akıtle çevrilidir. Bundan ötürü çok küçük olduklarından teker teker görülmeyen fakat bir araya geldikleri zaman çıkardıkları köpüklerle bir renk alarak gözle görünür kütle halini alan kabarcıklar vücuda getirir. 4. Gevrek bir etin hava ile karışan bütün bu bozulmasına beyaz sümük diyoruz. Vücuttaki sümüğün artan kısımları ter, gözyaşı ve vücudun her gün kendini temizlediği bütün öteki salgıları yaratır.⁹³

Platon'dan sonra formüle edilen dört hılt, aslında Platon'un ortaya attığı hıltlarla benzerlik arz etmektedir. Çünkü Platon'un da değindiği dört hılt şekli vardır. Ancak bunların çıkış ve oluşum noktaları daha sonraki dönemlerde ortaya atılan "ahlat-ı erbaa" karışımlarından farklı olukları anlaşılmaktadır.

Yeniden doğuş: Platon Pythagorasçı yeniden doğuş fikrine yer vermektedir. Yeniden doğuş düşüncesini ideler nazariyesi, bilgi teorisi, etik ve ruh kavramları ile bağlantılı olarak ele alır. Platon, bu görüşü büyük bir ihtimalle güney İtalya yolculuğunda tanışmış olduğu Pythagorasçılardan öğrenmiş ve benimsemiştir.⁹⁴ Epistemolojik bağlantılarla, yeniden hatırlama dizgeli bir anlayıştan ziyade, ontolojik ve etik bağlamda yeniden doğuşu *Timaios*'ta geçtiği şekliyle ele almaya çalışalım:

"Tanrı önce evrenin ruhunu eritip karıştırdığı çanağı yeniden ele alarak aynı tözden geriye kalanı da içine boşalttı ve hepsini aşağı yukarı önceden olduğu gibi birbirine karıştırdı. Ama artı karışmada özdeş, değişmeyen, saf töz kalmadı. Yalnız ikincisi üçüncüsü kaldı. Bütün tertipleince onu ne kadar gök cismi varsa o kadar parçaya böldü. Her birini bir gök cismine ayırdı. Onları oraya bir savaş arabasına oturtur gibi oturttu. Onlara evrenin özünü gösterdi. Alinyazısının yasalarını tanıttı. ...hepsinin ilk yaratılışında aynı muameleyi gösterdi. Her biri kendisine uygun düşen zaman örgeni içine serpilmiş olarak, tanrıya en çok saygı gösteren bir canlı varlık olacaktı. Ama insanların özü ikiz olduğundan üstün cins sonradan erkek denecek cins olacaktı. Ruhlar alın yazısı gereğince tenlere yerleştirilince bu tenlerin de bazı kısımları üreyip bazı kısımları yok

⁹³ Platon, *Timaios*, 83d.

⁹⁴ Birand, Kamran, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, Ankara 1987, s. 54; Hadot, a.g.e., s. 65.

olunca her şeyden önce şöyle bir sona varılacaktı. Ruhlar kuvvetli izlenimler karşısında elbette aynı tabii duygunluğa sonra haz ve acıyla karışık sevgiye bundan başka da korkuya kızgınlığa ve bunlara bağlı yahut ta tabii olarak bunların karşıtı olarak ihtiraslara sahip olacaktı. Bu ihtiraslara hâkim olanlar doğruluk, onların hükmüne girenler de eğrilik içinde yaşayacaklardı.

Kendisine bağışlanan zamanı iyi kullanan bağlı olduğu gök cisminde yaşamaya dönecek, orada bahtlı bir ömür sürecektir. Buna aykırı hareket eden de ikinci doğuşunda kadın olarak doğacak, bu haliyle de kötü olmakta devam ederse kötülüğün çeşidine göre her yeni doğuşta yaşayışına en çok benzediği hayvanın kalıbını alacaktı. Bu değişimler bu sıkıntılar sonradan varlığına katılmış olan ateşten, sudan havadan ve topraktan ibaret o koca kitleyi kendi içinde aynı kalan ve benzeyen tözün hareketinin hükmü altına koymadıkça sona ermeyecek, bu hırçın düşüncesiz kitleyi, düşünce yola getirmediğçe, ilkin halinin kemaline dönmeyecektir.⁹⁵

Sonuç

Şüphesiz *Timaios*, Platon'un en etkili diyaloglarından biridir. Teleolojik bir yapılanma ile evreni açıklamaya çalıştığı eser, Yahudi, Hristiyan ve İslâm düşünce dünyalarında büyük yankı uyandırmıştır. Platon'un evren hakkında aradığı cevaplardan ziyade -ki bunlar doğru ya da yanlış olabilir-sorduğu sorular asırlar boyunca tartışılmıştır. Biz bu çalışmamızda Platon'un tabiat felsefesini ele aldığı *Timaios*'undan hareketle Platon'un tabiat felsefesini anlamaya çalıştık. Platon bu eserinde iki şeye dikkat çekmek istemiştir.

Birincisi gezegen hareketleri ve uzaklıkları dizgesinin dört unsur gibi varlıkların matematiksel irdelemelerden nasıl türetilbildiğini göstermek.

İkincisi, kendini böyle bir hareketler dizgesinde dile getiren yaşamın aynı zamanda nasıl olup ta kendi içinde düşünceler ve yargılar meydana getiren bir bilinç ve düşünce yaşamı olabildiğini göstermek. *Timaios*'ta dünyanın ruhu onun tüm cismine siner, bundan ötürü de bütün olarak dünya, devinimlerin model aldığı öncesiz-sonrasız biçimlerin onun düşüncesince kavranışı olarak tasarlanır. Yani canlı bir evren tasarımı söz konusudur.

Birinci hususta Platon'un doğal cisimler ile matematik ve geometri arasında kurmaya çalıştığı ilişkiyi bir başka bilimsel araştırmanın konusuna bıraktık. Bu çalışmamızda biz *Timaios*'tan hareketle kavramsal ve problematik

⁹⁵ Platon, *Timaios*, 41e-42ab.

olarak tabiat felsefesinin kavramları, problemleri ve unsurlarını ortaya koymada kendimize bir yer açmaya çalıştık.

Platon görünüş ve gerçeklikler âlemini iki ayrı evren konumuna getirmiştir. Aralarındaki ilişkiyi belirlemede bir ve çok arasındaki ilişki gibi, Pythagorasçı matematiksel çözümler devreye girer. Platon, Herakleitos'un açıklamalarına uyan bir görünüş dünyası, Parmenides'in tasvir ettiğine çok benzer gerçekler dünyasını kabul eder. Gerçekler dünyası dediği idealar âleminde varlığın her bir tür ve nitelikten bir tip koyar. Bunlar nesnel varlık taşıyan ideaları teşkil eder. İdealar, tıpkı Parmenides'in öngördüğü, değişmez, devinmez ve tam anlamıyla yetkin varlıklardır. Platon nesnel âlemini de yadsımaz, onların bilgisini her ne kadar algının güvenilmez olduğu noktasında Parmenides'e katılsa da bütünüyle devre dışı bırakmayarak duyuların bilgisine de yer verir.

Platon *Timaios*'unda yaptığı doğa felsefesi, Sokrates öncesi felsefelerin sorunlarını, bu felsefenin kavramları çerçevesinde ele almış ve çözümler getirmiştir. Sürekli değişime uğrayan nesnelere ulaşmanın imkânsızlığı karşısında algılarımızla ulaştığımız ilgisinin ne'liğine ilişkin bir felsefedir. Aynı zamanda bu nesnelere varlığa gelişin şartlarının araştırıldığı değişken tikeller dünyasının bir felsefesidir.

Platon'un doğa felsefesinin ana problemleri zaman, mekan/uzay ve hareket kavramları çerçevesinde şekillenir. Zaman kavramında *Timaios* öğretisinde Tanrının yaratıcı eyleminin bir ön şartı değil, Onun yarattığı şeylerden biridir, Hareket, cisimler dünyasının ölçülebilir ve çeşitleri olan bir hareket türü ile akıl ve zekâ ile kavranabilen ezeli ebedi varlıkların hareket türünü gündeme getirir. Uzay, kavranabilir dünyanın hiçbir şeyine karşılık gelmeyen yalnızca nesnelere içinde yer edindiği yani kopyanın kendisinden yapıldığı şeydir. Dört ezeli madde nesnel varlık düzleminde evrenin öğeleri ve ilkeleri olarak tespit edilmiştir. Doğa, idea nesne ilişkisi içerisinde asılların ve ilk örneklerinin ideler âleminde, görünüşlerinin ise nesnel âlemde bulunduğu iki evren tasarımı çerçevesinde şekillenir. Bu faaliyet Demiurgos'un müdahaleleri ile şekil ve anlam kazanır.

İnsan ve biyolojisi ise Platon'un zamanına kadar hemen hemen hiçbir filozofun değinmediği önemli bilgiler içeren bir konudur. İnsanın biyolojik, fizyolojik ve psikolojik boyutlarıyla ele alındığı, zamanının bilgilerinin ve gözlemlerinin aktarıldığı önemli bir çözümlerdir. Hatta bazı önemli ipuçlarını verdiği yaklaşımların günümüzde bile hala geçerliliğini koruduğunu söylemek mümkündür.

Timaios'ta evrene ruh yükleme yaparak canlı bir evren tasarımı ortaya koyarak farklı bir âlem tasavvur etmesi belki kendisinin Mısır'dan getirdiği bir takım bilgilerin etkisiyle sunduğunu söylemek te mümkündür. Bunun yanı sıra *Timaios*'taki tabiat felsefesi hakkında Whitehead'ın; "*Timaios modern fizik biliminin tasarımları için gerekli olan felsefi zemini sağlamaya başka her kitaptan daha yakındır*"⁹⁶ ifadesi dikkate değerdir.

KAYNAKÇA

- Bedevî, Abdurrahman, *Eflatun fi'l-İslâm*, Beyrut 1982.
- Birand, Kamran, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, Ankara 1987
- Collingwood, R.G., *Doğa Tasarımı*, çev.: Kurtuluş Dinçer, Ankara 1999.
- Copleston, Ferederic, S.C., *A History of Philosophy*, Vol.: I, Greece And Rome, Newyork 1993.
- Çevikbaş, Sebahattin, *Platon ve Muhittin İbn Arabi'nin Varlık Anlayışlarının Karşılaştırılması*, AÜSBE, Erzurum 1994.
- Demos, Raphael, *The Philosophy of Plato*, USA., 1939.
- Denkel, Arda, *İlkçağda Doğa Felsefeleri*, İstanbul 1998.
- Eduard Zeller, *Outlines Of The History Of Greek Philosophy*, Translated By L. R. Palmer, Routledge, London 2001.
- Erdemir, A. Demirhan, "Ahlât-ı Erbaa," TDVİA., İstanbul 1989, C. II.
- Erkizan, H. Nur, Çüçen, A.Kadir, *Antikçağ ve Ortaçağ Felsefesi Tarihi*, Bursa 2012.
- Hadot, Pierre, *İlkçağ Felsefesi Nedir?* çev.: Muna Cedden, Ankara 2011.
- Kahn, Charles H., Plato, Ancylopedia of Philosophy, edit.: Donald M. Barchert, I-X, USA 2006, C. VII, ss.581-617
- Marias, Julian, *History of Philosophy*, New York, 1967.
- Olguner, Fahrettin, *Batı ve İslâm Dünyasında Eflatun'un Timaios'u*, Konya 1990.
- Parker, G. F., *A Short Account Of Greek Philosophy From Thales To Epicurus*, Edward Arnold (Publishers) Ltd., Great Britain 1967.
- Platon, *Timaios*, çev.: E. Güney, L. Ay, İstanbul 1997.
- Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi*, çev.: Muammer Sencer, I-III., İlkçağ, İstanbul 1997.
- Stumpf, Samuel E., *Philosophy History and Problems*, USA., 1977.
- Thilly, Frank, *Bir Felsefe Tarihi*, çev.: N. Küçük, Y. Çevik, İstanbul 2010.

⁹⁶ Whitehead, A.N., *Process and Reality* New York: Macmillian 1929 Correted Edition edited by D.R.Griffin and D.W.Sherburne, The Free Press New York 1978, 94-95.

-
- Topdemir, H. Gazi, "Platon'da Bilgi Kaynağı Olarak Görme," Felsefe Dünyası Dergisi, 2007/2 sa. 46.
- Weber, Alfred, *Felsefe Tarihi*, çev.: Vehbi Eralp, İstanbul 1991.
- Whitehead, A.N., *Process and Reality* New York: Macmillian 1929 Correted Edition edited by D.R.Griffin and D.W.Sherburne, The Free Press New York 1978, 94-95.
- Windelband, Wilhelm, *A History of Philosophy*, New York 1901.
- Zeller Eduard, *Outlines Of The History Of Greek Philosophy*, Translated By L. R. Palmer, London 2001.
- Zeyl, Donald, Plato's Timaios, <http://plato.stanford.edu/entries/plato-timaeus> (The Stanford Encyclopedia of Philosophy içinde, alım tarihi 29.05.2014)